

BUDA, 1945

Amikor tőlünk már eltakarodtak a németek, de a Vár még a kezükben volt, a frontvonalat a mi óvóhelyünkötől nyolc lakóház és a Vérmező „senkiföldje” választotta el. Ekkor jártam először a Hűvösvölgyben, ahol a Tárogató úton (a mai SZOT-iskola épületében) már működött a kettészakított város Budai Városházája. Itt tájékoztam akkor is, amikor a németek teljes kiűzése után Pestre készülődtem; semmi hírük nem volt a Duna túloldaláról, s éppen visszavárták az akkori budai „polgármestert”, Némethy Károly tanácsnokot, aki a Vörös Hadsereg segítségével jutott át Pestre. Összeírtam néhány rokoni-baráti címet a Duna-part hosszában mindkét oldalon, hogy ahol az este ér, meghúzhassam magam.

A Városmajor és környéke, a Széna tér még tele volt halottakkal, amikor útnak indultam. A többit a korabeli kéziratból idézem, zárójelben mai megjegyzésekkel.

Budai domboldal

LÁTOGATÁS A PESTI OLDALON

Munkatársunk tíznapos látogatáson volt Pesten. Útjáról az alábbiakban számol be.

KÖZLEKEDÉS PESTRE

Amíg a két városrész között hidak nem épülnek, az összeköttetés nehézkes. Újpesten, a felrobbantott vasúti híd mellett pontonhíd épült, ezen elvileg szabad a forgalom. Gyakorlatilag az átkelők többnyire néhány óras közmunkával: kőhordás, vízlapátolás, stb. járulnak hozzá a híd fenntartásához. Nagyobb katonai szállítások esetén a híd forgalmát hol egy-két órára, hogy egy-két napra lezárják.

Másik átkelési lehetőség a Margitsziget északi csücskénél (a negyedik megépített Árpád-hídnál) van. Itt csónakosok vállalkoznak az utasok átvitelére a túlsó partra, a viteldíj átlagban 100 pengő: a tolongás a csónakok körül igen nagy, türelem és ügyesség kell az átkeléshez. Volt rá eset (velem történt), hogy már délután, besötétedés táján egy negytagú társaság 1000 pengőt és egy konzervet adott az egyik csónakosnak, hogy az még elvállalja az esti fuvart. (A döntő „érv” a konzerv volt. Két utas a hátizsákjára ült, a csónak billegett, a zajló vízben a csónakos felevezett a Hajógyári-sziget közepéig s kimerültséggel kúszkódva a Margitsziget közepe táján tett partra, a pesti ág túlsó partján. A télikabátos utasok vacogtak...)

A Belváros, az elpusztult hidak tájkán néha akad egy-egy átkeletre vállalkozó csónakos, aki 300-400-500 pengőt kér egy-egy útert. Budafoknál hadikompok járnak, s esetleg utast is átvisznek, de ez teljesen bizonytalan.

HIDAK ÉPÜLNEK!

A Margit-híd mellett cölöphíd épül. Ez nagyobb teherbírású lesz, mint az újpesti pontonhíd, s mint amilyen még ősszel volt a Margit-híd pesti ága helyén. Óvatos becslés szerint március 10-15-re a hídon rendes forgalom lehet. (Lett is, az ún. „Manci”-hídon, az akkori Sziget — ma Radnóti Miklós — utcától a Sziget csücskén át a Lukács-fürdő kertjéig. Volt egy szétbontható része is,

Terveztünk egy Közérdekű Híradót a XII. kerület Közérdekű Munkaszolgálatának kiadásában, mert — a bevezető szerint — „A Pesten megjelenő újságok csak kis példányszámban jelennek meg s ide Budára nem is igen kerül belőlük... Újság és rádió hiányában szájról szájra továbbadott hírek jutnak csak hozzánk, amelyek tele vannak tévedésekkel, ferdtételekkel és ellentmondásokkal.” 1945 február-március volt, feladatunknak a lakosság hiteles tájékoztatását tartottuk. Megtaláltam az első szám nyers fogalmazványát, egyetlen cikkével, abból idézek.

amelyet a hajóforgalom számára időnként kinyitottak, s a híd forgalma szünetelt. A Kossuth-híd megnyitására — 1946 január — a főbb forgalmi csomópontokon táblák hirdették mint valaha a jégpályákról, hogy a Mancsi-híd „nyitva” vagy „zárva”.)

Folyik a Ferenc József-híd ideiglenes helyreállítása is. A híd két vége, a pillér és a part között épségben maradt, a leszakadt középső részt cölöpökre fektetett pallókkal pótolják. (A magas cölöpök lehorgonyzott uszályokon nyugodtak, hogy a hajók is elférjenek a pallók alatt. Ezt is március 15-én adták át a forgalomnak és 1946 januárjáig működött.) — Cölöphíd épül a Lágymányoson is. (Mire a Dunán a hadiszállítások megszűntek, nyáron pontonhíd épült a Petőfi tér és a budai Döbrentei tér között Petőfi-híd néven. Sem a Budapest Enciklopédia, sem a Budapest Lexikon nem említi. Tömegek jártak rajta — és elfelejtettük? Pedig megszűnt után rá emlékeztetett a pontonokra telepített dunaújrósi építésvezetőség, s később egy, a Dunán ringó étterem is.)

Európa legszebb hídja, az Erzsébet-híd teljes hosszában a Dunába zuhant, budai pillére is a vízbe dőlt. A Lánchíd is végig felrobbant, a pesti hídfő elpusztult. A Margit-híd össze még épen maradt része és a Horthy Miklós (ma: Petőfi)-híd a robbantás következtében a Duna mélyére süllyedt, s a két vasúti híd is elpusztult.

PESTI UTCAKÉP

Az utakat már teljesen rendbe hozták, s még olvadás előtt eltakarították a havat. A nagyobb házbeomlások helyén a házfal mellett és a járdaszélen téglarakások, egyébként a törmelékét és a szemetet elhordták, a házakon belül felgyűlt hulladékot a villamosvágányokra állított tehervagonokba gyűjtik, s mozdomnyal szállítják el. A városon lötödannyi kár esett, mint Budán. Legtöbbet a Nagykörút vonala, s közvetlen környéke szenvedett és nagyon elpusztult a Belváros: a nagy szállodák kiestek, leomlottak, a Kálvin téren négy nagy bérpalota égett ki, a szép belvárosi utcákból romhalmaz maradt. Pesten a budai állapotokról rémhírek terjedtek el.

A villamossíneket mindenütt szabaddá tették és folyik a felsővezeték helyreállítása. A villamospályák

áramhiány miatt nem indul meg. A Rókus Kórháztól Kőbányára jár egy gőzmozdonnyal vontatott „villamos”, két pótkocsival, óránként egyszer, s csak alig egy-két helyen áll meg a város belterületén. (Igy szállították ki a temetőbe a város belsejében, a Rókus környékén összegyűjtött halottak tömegét.) Egy ideig valódi villamos járt a Váci úton, de ezt áramtakarékossági okból megszüntették.

Az utcákon egyébként már „békebeli” civil gyalogosforgalom látható, a nők csinos öltözékben, selyemhártyában és kifestve; a férfiak java része karszalaggal van felszerelve, s a karszalaghoz megfelelő magyar- orosz nyelvű igazolvány tartozik.

Kisebb alkalmi munkákra — néhány percre, félóra — persze még ma is igénybe veszik az utcán a férfiakat. Tartósabb munkára csak az előljáróságok (a mai kerületi tanácsok elődei) vesznek igénybe embeket: romtakarítás, hidépítés, stb.

Az utcai közlekedés magyar idő szerint este 9-ig szabad.

KÖZMŰVEK ÉS KÖZBIZTONSÁG

A vízszolgáltatás az egész pesti oldalon helyreállt. (Ekkor Budán még egy Városmajor utcai ház udvarán felfedezett öreg kútból hordtuk a vizet.) Gyakori a csőrepedés, akkor sokfelé a földszinten, vagy a szomszédban lehet vizet találni. Vizet inni mindenképp csak felforraltva ajánlatos. Gáz Budán előbb lesz, mint Pesten. A gázgyár Óbudán van, s ha kijavították és szénét kap, megindulhat az üzem. A hidakkal a Pestre vivő gázvezetékek is elpusztultak.

Közvilágítás nincs, a magánháztartások is áram nélkül vannak. (Általános volt a mécsesvilágítás, a házi világító gyertya. A zseblámpa-elemek régen kimerültek.) A Révész utcai áramfejlesztő már dolgozik és ellátja a legfontosabb ipari üzemeket. Az áramtermelés fokozása a kelet-pesti centrális helyreállításától, a vidéken levő nagy áramtelepek: Bánhida, Mátravidék, stb. kijavításától s elsősorban a szénzárlatnyoktól függ.

A házak kapui éjjel-zappal zárva vannak és gójtalan betonládákat nem engednek be. A fontos, hogy semmiféle fenyegetésre, ordítózásra nem szabad megijedni. A kaput úgysem törik be. Ha pedig a lakók járőr után kiabálnak, a tolatók megijednek és visszafordulnak, mert a fosztogatókat és erőszakoskodókat súlyos büntetés várja.

INDUL AZ ÉLET

A vendéglősöket az ipartestület felszólította, hogy nyissák meg az üzemet, kapnak nyersanyagot. Egytálételt fognak kiszolgáltatni. Minden hivatal, vállalat, iskola, stb. szerveződik. Politikailag mindenkit igazoltatnak, s munkába már ugyanúgy kell járni, mint azelőtt. Egyes nagyobb üzemek, közhivatalok ebé-

MÁRCIUS

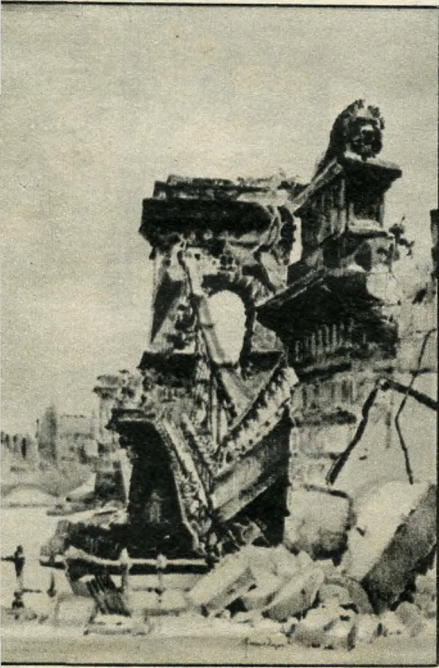
Az Erzsébet-híd budai pillére is a Dunába dőlt

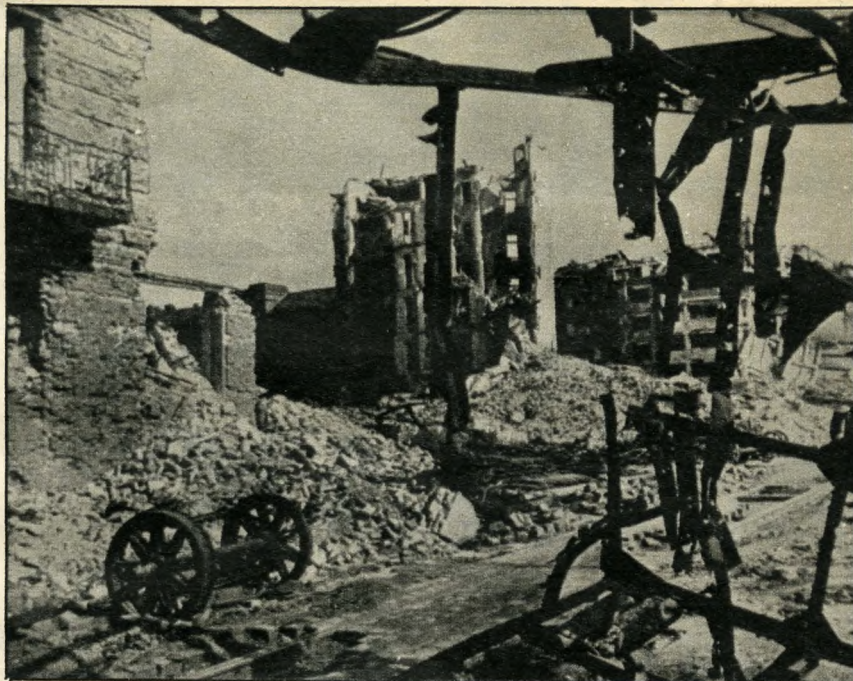
Az Országház 1945-ben

A Lánchíd romjai

PFANNL EGON RAJZAI ÉS NEMETH JÓZSEF FELVÉTELEI

A budai Duna-part összeomlott házai a Vitéz utca torkolatánál

det adnak dolgozóknak, s egyes közélettel kapcsolatos ügyekben is folyik ebédeltetés az ott dolgozóknak, oda látogatóknak.

Az üzleti élet kezdetleges formában, de napról napra elevenebb. A Nagykörúton a Híradó mozi tájékán és a Rákóczi úton az Uránia környékén, meg a Nagymező utcában utcai árusok cigarettapapírt, leveles dohányt, naptárt, szótárat, cipőfűzőt, töltőtollat, könyvet kínálnak. Betört kirakatokat is berendeznek, s ott rakják ki az árut. Újában házbért is kell fizetni, vidéken beszedik az adót, mindent pénzért

áruknak, a cserekereskedelem egyre inkább aláhagy.

A lakosság egyelőre a készleteiből él, de ahogy a közlekedés vidékre könnyebb lesz, azonnal javulhat a helyzet. Pesten egy kiló liszt zugban 150 pengő, a Tisza mentén 7 pengő, egy kiló zsír 350, illetve 50 pengő.

A Duna—Tisza közére és a Tiszántúlra minden vasútvonalon megindult már a forgalom Kőbánya—alsó pályaudvarról. Menetrend nincs, a bizonytalan indulásokat a helyszínen kell kivárni. A szerelvényekben II. és III. osztályú kocsik és tehervagonok vannak. Minden vonat zsúfolt, a kocsik tetején is utaznak. A lopás gyakori, a csomagokat gondosan kell őrizni. Szolnokon kiviteli tilalom van, ott az átszállásnál igazolni kell a csomag eredetét, mert különben a helyi magyar szervek lefoglalják.

A vonatindulások bizonytalanságára jellemző, hogy olykor kihirdetik: három napig nem utazhat senki — aztán néhány óra, fél nap múltán mégis eredménnyel jár a várakozás, lehet utazni. Igaz, viszontagságosan: egy-egy rövidebb út is napokig tarthat.

SAJTÓ, RÁDIÓ, POSTA

Elsőként a Szabadság című, pártonkívüli déli napilap indult meg. Darvas József — Nemzeti Parasztpárt — Kállai Gyula — Magyar Kommunista Párt — és Zilahy Lajos szerkeszti a József krt. 5. számú házban, az Új Magyarság egykori helyiségeiben. Megindult a Népszava, mint a Szociáldemokrata Párt hivatalos lapja. A Pesti Hírlap volt szerkesztőségében (a mai Zrínyi nyomdában) készül. Naponta jelenik

meg az Új Szó, a Vörös Hadsereg lapja, ezt az Athenaeum nyomja. A Nemzeti Parasztpárt a „Szabad szó”, a Független Kisgazdapárt a „Kis Újság” kiadására készül és saját lapja lesz a Magyar Kommunista Pártnak is.

A rádiókat azért kellett beszo­lgálatni, mert a „küzdő magyarok rádiója” még mindig nyilas propagandát folytat, valahol Brünnből, a volt budapesti adóállomás hullámhosszán. Magyar rádióállomást még nem építettek. (Aram hiányában amúgy sem rádiózhattunk volna, te­lepes készülék ritkaságszámba ment, a tranzisztor még ismeretlen volt.)

A postán a levélforgalom megindult, egyelőre főleg helyben. Egy-egy levélküldemény azonban már Debrecen felől is érkezett. A telefonközpontok közül a József épület-berendezését, s a benne elhelyezett helyközi központot a németek felrobbantották, teljesen elpusztult. A többi központnak egy-egy része esett a német rombolás áldozatául, az Erzsébet-központot alkalmazottai mentették meg: elvágták a robbantás gyújtószinórját. A helyreállítás, a kábelek kijavítása után megindulhat a telefonforgalom.

SZÓRAKOZÓHELYEK

Megnyílt az Uránia és a Corvin mozi. Előbbi a „Tovaris P.”, utóbbi az „Orel csata” című orosz filmet — ezt egy kis amerikai Paramount dzsesszfilmmel — vetíti. A közeljövőben a Fórum: (Puskín) a Bagdadi tolvajjal, a Barlang: (Filmmúzeum) francia, a Pest mozi: (Bástya) egy orosz filmmel nyit.

A színházak közül súlyosan megsérült a Nemzeti és a Víg, de a Magyar Színházat az Izabella — ma Hevesi Sándor — téren már helyreállították s szinte naponként rendeznek benne különféle délelőtti előadásokat. Színészeken kívül a Székesfehérvári Zenekar és az Operaház zenekara, Sergio Failoni és Fricsey Ferenc vezényletével szerepel.

Nyitásra készül az Operaház, tiszteletbeli igazgatója Márkus László, igazgatói: Komáromi Pál, Nádasdy Kálmán és Székely Mihály; a Royal Revüszínház (a mai Madách elődje), a Vidám Színház helyén a régi Pódium Kabaré (ma itt az Irodalmi Színpad van), a Komédia Orfeum (ma: Jókai tér, Bábszínház) helyén Medgyaszay Vilma „Chanson” színpada. A Rádium mozi (ma: Thália a Nagymező utcában) újra színház lesz, nyitni készül a Búvárosi Színház, a Fővárosi Operettszínház (az egyetlen régi igazgatóval, Fényes Szabolccsal), a Pesti Színház (ma: a Révai utcai Vidám Színpad) és az Andrassy Színház (a Paulay Ede utcában).

Néhány kávéház is kinyitott már. Cukor nélküli feketét szolgálnak fel (sok pótkávéval...), a közönség télikabátban ül az asztaloknál és a rá­mákra kifüggesztett újságokat olvassa.

*

A Közérdekű Híradó 1. számából idéztem, dátuma: Buda, 1945. március 3.

MAGYAR PÁL